

Gyermeki jogok és érdekek érvényesülése az iskola belső jogvilágában

Kutatási programom alapvető indíttatása az volt, hogy gyakorlatban alkalmazható eredményeket mutassak fel a gyermeki jogok érvényesülésének jelenlegi helyzetéről. Érdekelnek tehát a hogyanok. Hogyan, milyen feltételek egymásra találása esetén érvényesülnek a leírt gyermeki jogok, és milyen feltételek hiánya esetén kerül veszélybe ezek érvényesülése, illetve milyen körülmények között történik biztosan gyermeki jogokat sértő viselkedés akár szervezeti sajátosságként. E témával együtt vizsgálom a szervezetben működő érdekérvényesítési mechanizmusokat, hiszen a gyermeki jogok érvényesülése mögött valójában a gyermeki érdekek érvényesülésére vagyok kíváncsi. Az összehasonlítható két eset történéseit tehát olyan példázatként jelenítem meg, amely a gyermeki érdekek-jogok érvényesülése körüli hatalmi és szakmai konfliktusok esetelemzése. A két eset összehasonlításából megkísérlem megragadni az iskola mikrovilágának azokat a pontjait, amelyek meghatározzák a gyermeki érdekek – jogok érvényesülését. Olyan hipotézist és vizsgálati eljárást kívánok felállítani, amely alkalmas a kulcs-területeknek minősített pontok bemérésére, akár önbemérésére is.

A két iskoláról korábban írtam egy-egy terjedelmes esettanulmányt, mely életszerűségében jeleníti meg a diákmozgalom működését. Ebben a tanulmányban inkább példákat emelek ki azért, hogy modellszerűen illusztráljak: csak az iskolai szervezésű kultúra négy szempont szerinti vizsgálatával foglalkozom, nevezetesen azzal, hogy a demokrácia működési feltételei (nyilvánosság, saját érdekképviselő – jószolgálati támasz –, tiszta szabályok, feljebbviteli lehetőség) hogyan érvényesülhetnek. A kutatás igazi eredménye az a diagramm, amellyel a diákönkormányzás nyomán felbukkanó szervezeti érték-konfliktusok szereplőit sikerült neven nevezni.

Az esetelemzéseket külön részekre tagolom, tehát az 1-es iskola példájával kezdem és a 2-es iskola példájával folytatom, majd a 2-es iskola példájával kezdem és az 1-es iskolával viszem tovább a fonalat, tehát ölelkező struktúrában írom le a két eset történéseinek bizonyos szempontok szerinti elemzését.

Összehasonlító esettanulmány két iskola működéséről

Az alanyi érdekképviselő működése

Az alanyi érdekképviselő milyenségéről önmagában is sokmindet megmutat, méghát ha a diákönkormányzat olyan civil technikát alkalmaz amelyben mindenki felvethet problémát és bárki lehet a felvetett kérdés címzettje. Ezért e téma bevezetéseként leírom, hogy miként használta a két iskola a Pál Tamás által kidolgozott Igazlító Nap defenzív érdekérvényesítési eljárást.

Hogyan működik az Igazlító Nap?

Az Igazlító Nap alapelvei: Minden iskolapolgárnak joga van ahhoz, hogy javaslatait, problémáit megfogalmazza és a nyilvánosság előtt felvethesse. Mindenkinek joga van a saját bőréhez. Mindenkinek kötelessége tisztelni társai emberi méltóságát.

A tanulmányíró a Gyermektanulmányok Alapítványa támogatta. Az írás teljes terjedelmében megjelenik a „Jelentés a gyermekek helyzetéről” című sorozat 1993-as számában. (Kiadja a Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma)

Az Igazlító Nap egy előre kialakított szabályrendszer szerint szerveződő civil technika, amely az iskolapolgároktól kérdésgyűjtő lapon problémákat gyűjt össze, és nyilvánosan kifüggesztett problémalistákon követi ezek csiszolódását. A kérdést a probléma leírója által megnevezett képviselők fogalmazzák át, illetve rangsorolják egymás között. Az Igazlító Nap fórumon a megállapodott időkereten belül felteszik a kérdést a címzettnek, aki válaszol, ígér, javasol, megállapodik, tájékoztat. A résztvevők szavaznak arról, hogy érdemi válasznak tekintik-e az elhangzottakat. A technika megszervezése igen nagy szervezőerőt kíván a koordinátor csoport tagjaitól, akik a körülbelül 55 napos folyamat végéig kiszolgáló tevékenységet végeznek, tehát a szabályok betartására, a szükséges plakátok megírására, a címzettek meghívására, szavazólapok kiértékelésére fordítanak gondot. A koordinátor csoport csak formailag készíti elő a kérdések feltárását és megbeszélését. Tartalmi kérdésekbe nincs beleszólási joga. A tartalmi kérdéseket az iskolapolgárok vetik fel, a képviselők módosítják, súlyozzák és teszik fel a címzetteknek.

Hogyan fogadták az Igazlító Napot a két iskolában? Viták és dilemmák az Igazlító Nap kapcsán.

Mint láthatjuk az Igazlító Nap érdekérvényesítési eljárás, amely szemléletében és szerkezetében nagymértékben hozzásegít a problémák, szervezési konfliktusok felszínre kerüléséhez. Az iskolai nevelés, mintaadás egyik érzékeny területe a közéleti állampolgári nevelés, amely a figyelem, a szakmai viták fókuszába kerül egy Igazlító Nap problémalistájának kifüggesztése után.

Sajátos különbség, hogy az 1-es iskolában a tantestület először meghallgatta és elfogadta, hogy a módszert kipróbálják az iskolában. Az iskolai diákbizottság megszervezte a koordinátor csoportot, szinte minden osztályból volt segítő koordinátor. A problémalista kifüggesztésétől a kérdések megtárgyalásáig igen magas volt a feszültség a tantestületben. A fórum nagystílusú tárgyalások és sikeres kérdésfelvetések közepette forradalmi hangulatban telt el.

A fórum utáni napon érezhető volt a tantestület kettős megosztottsága. Voltak akik gratuláltak ahhoz, hogy felvállaltuk a problémáinkat, tisztázó kérdéseket tettünk fel és felnőtt módon irányítjuk saját sorsunkat, hisz jól vizsgáztunk demokráciából. A másik vélemény szélsőpontja, hogy ez a technika egyáltalán nem nevel a demokráciára, sőt „kifejezetten tisztességtelen eljárás, hogy a problémafelvető képviselő jelöltek mögé bújva lapul és felfedetlen marad. Ez nem a nyílt tiszta megbeszélésre nevel, hanem a sumák tisztességtelen bújkalásra”. A második, harmadik, negyedik Igazlító lényegesen csendesebb volt. A kérdések száma a korábbi 127-ről 30-50-re csökkent. Egyre inkább olyan kérdések kerültek reflektorfénybe, amelyek hosszútávú stratégiai ügyek rész céljainak elérésére irányultak. Így háromszori „busz ügy”-megbeszélés után a helyi Közlekedési Vállalat sűrítette a járatot, az önkormányzat szintén háromszori felvetésre járdát épített a kollégium és az iskola között elterülő pocsolyákkal tarkított járdamaradvány helyére, a diákok három évi harc után általuk kidolgozott új szilenciumi és kimenő rendet vezettek be. Voltak olyan ügyek, amelyek egy-egy probléma felvetése kapcsán működési szabályzat módosításhoz vezettek. Tisztázódott, hogy a feleletmentes óra félévente vehető igénybe, aztán az is, hogy ez azt jelenti, hogy ilyenkor a diák nemcsak feleletre nem kötelezhető, hanem ha házi feladatot sem tudott írni, akkor ezért tilos egyest adni. Volt olyan kérdés is ahol a címzett nem vállalata a nyilvánosság előtti tárgyalást. Ez arra enged következtetni, hogy a kollégiumban ezek a problémák nem megbeszélhetők.

A 2. iskolában a koordinátor csoportban pedagógusok szelektálták a beérkezett problémákat, és mivel a problémák 90%-át sértőnek tekintették, a diákok nem látták értelmét, hogy az engedélyezett 5 kérdéssel megtartsák a fórumot. A második Igazlító néhány évvel később egy igen forradalmi időszakban szervezték, de a tantestület konfliktus tűrő képessége itt sem bírta a kifüggesztett problémalistát, így az igazgató letépte a falról a listát és közölte a koordinátor csoporttal, hogy csak akkor tehetik vissza, ha bizonyos kérdéseket kihagynak róla. Ezt a koordinátor csoport már nem vállalhatta, azonnal lemondott tisztségéről. Ez tiszta helyzetet teremt abból a szempontból, hogy a diákok nem áztatnak senkit azzal, hogy van még remény a kérdésekre választ kapni. A szervezett véleménynyilvánítás jogát az igazgató korlátozta. A harmadikat két évvel az előző után nagy félelem és tartózkodás előzte meg. A diákönkormányzat hosszú időn (négy hónap)

keresztül tárgyalta a témát, mire eldöntötte, hogy teljeskörű népszavazás döntse el, hogy legyen-e Igazlító Nap. A diákok szavazása néhány szavazat szótöbbséggel az Igazlító megszervezése mellett döntött, a tantestület elfogadta hogy megrendezzék a fórumot.

Jószolgálati érdekképviseleti támasz

A 2. iskolában a diákönkormányzat megszorult helyzetében általában kívülről várt segítséget. A segítők az Országos Diák Unió a VE-GA hagyományain felnőtt, éppen középiskolából kikerült, Igazlító próbát kiállt rutinos srácok voltak. Később, mint Egyesület a Diákönkormányzatokért már pontosan szétválasztották ezt a jószolgálati tevékenységet. A Diák Jószolgálati Csoport a panaszok kivizsgálásával és adott esetben intervenciók segítségnyújtással foglalkozik, míg a képzések, problémamegoldási folyamatok „levéznélése” a Diákönkormányzat Segítő Projekt feladata. Az eredeti elképzelés az volt, hogy a „halat adni” fázist követően, miután az iskola lecsillapodott, a „megtanítani halat fogni” fázis következik, de erre nem volt fogadókészség. A diákok a panaszlapon a következőt fogalmazták meg: „történjen változás az iskola vezetésében”. Ennek két útja van: vagy a diktatórikus stílus alakuljon elfogadható (demokratikus) vezetéssé, vagy ha ez nyilvánvalóan nem megy, sőt kiderül, hogy az igazgató tudatosan jogsértően és az ex-lex állapotot fenntartva tevékenykedik, akkor személyi változásra van szükség. Az igazgató, amikor megérezte, hogy a diákok külső segítségért fordultak, azt nyilatkozta a sajtónak, hogy a diákokat pszichológusok és jogászok készítik fel a személye elleni támadásokra. Ennek ellenére mindvégig hagyta, hogy vizsgálódjanak az iskolában, csak a fegyelmi tárgyaláson kérdőjelezte meg néhányszor a segítők legitimitását, de ilyenkor elegendő volt hivatkozni arra, hogy a sértettnek lehetőséget kell adni arra, hogy védekezhessek, és védelmében képviselőket nevezzen meg (15/1986. MM rendelet 2. sz. melléklet 1. bekezdés.) A háttérben az ODU frissen érettségizett irodavezetője és egy elsőéves szociális-munkás hallgató van néhány órás jogtudományi alapvetés után. Történelmi pillanat ez, hisz az iskolai közvetítő jószolgálati közösségi munka egyik első színre kerülése ez a sajtó hasábjain.

Az 1. iskolában a felkínált külső segítséget mindig valamilyen tudás beemelésére használták. A diákönkormányzat egyszerre birtokosa a VE-GÁ-s és ODU-s közösségek Work Shop kultúrájának, fogalmi rendszerének, módszertanának. Több generáción keresztül átadja ezt a hagyományt. Ezek a módszerek általában előbb integrálódnak a régi hagyományokhoz, erősítik a csoport fejlődését és lassan utána válik tagjává, - az országos szervezet aktív alakítójává- a csoport. Tehát hamarabb jelent meg és integrálódott a VE-GA közösségcentrikus, törődésorientált fogalmi rendszere, és ezt követte a VE-GA tagság, és korábban jelent meg az ODU civil technikákat, tiszta szerepeket fontosnak tartó szervezeti kultúrája, mint hogy az iskolából több közösség is tagja lett az ODU-nak. Ezeket a sajátságokat a félig mesterré lett vezetők hozták be a csapatba, akik az országos és helyi diákmozgalmaknak is színes egyéniségei. Fontos megemlíteni, hogy külső diákvezetői műhelyek (pl. diákmenedzser klub) nemcsak megerősítik lelkileg és felkészítik szellemileg ezeket a diákvezetőket, hanem azokban a helyzetekben, ahol hitük tudásuk csődöt mond, hajlandók dolgozni a krízis feloldásán. Egy alkalommal például, amikor az új szilenciumi rendszer harcai már három éve dúltak, és a diákok már elérték, hogy közgyűlési határozatot hozhassanak, az a diákvezető, aki tartotta a frontot egyhónapos gyakorlatra ment. Visszatérve azt látta, hogy szinte minden tanulócsoporthoz másfajta rendszer működik, és a kollégiumban elég kaotikus a helyzet. Ekkor a menedzser klubon felmerült az az ötlet, hogy kérdezze meg a nevelőtanárok véleményét az új rendszerről, legyen megértő, és akkor nem kell tartania a nyilvánosság előtt elszabaduló tanári indulatoktól az év elején, amikor a tapasztalatokat összegezve a végleges rendszert kell majd felállítani. A tanárok mentegetőzve kitértek a válasz elől, hisz egyikük sem tartotta magát az elfogadott rendhez. Azt mondták, hogy mondjanak a diákok véleményét, az ő bőrükre megy a játék. Így aztán nem kellett tartani attól, hogy a próbaidőre bevezetett új rend „a káosz legfőbb előidézője” minősítést kapja a nevelőktől és ilyen alapon eltöröltessék.

Nyilvánossághoz folyamodás

Az 1. iskolában, mint azt már említettem, az is állandó vita a tantestületen belül, hogy helyes volt-e kiengedni a palackba zárt szellemet (megengedni az Igazlító Nap kapcsán kibontakozó kritikus kontrollfunkciót betöltő diákönkormányzat működését). Nem beszélve arról az erkölcstelenségről, hogy erről a szembenállásról a gyerekek tudnak, sőt olykor értesülnek az aktuális játszmatorténésekről is. Ezáltal ők is kalkulálhatják és kiszámíthatják a játszmaviszonyokat. Talán ez lehet az egyik oka annak, hogy a diákok képviselőinkben nem fordulnak panasszal külső segítőkhöz, újságíróhoz, pedig kapcsolataik révén ezt könnyen megtehetnék. Másrészt élményük a tevékenységről, hogy maguk alakítják, és soha nem kerülnek olyan létbizonytalanságba, hogy szükség lenne a nyilvánosság védő reflektorfényére. Az Igazlító Napon azért gyakran tesznek fel kérdéseket külső személyeknek. Egyrészt mert el akarják érni, hogy ésszerűbb legyen a buszmenetrend, vagy hogy építsenek járdát, de mikor szemléleti kérdéseket feszegetnek (például minisztériumi tisztviselőtől kérdezik, hogy mi garantálja a diákjogok érvényesülését, vagy a helyi Oktatási Bizottság profi módon „rizsázó” vezetőjét az oktatáspolitikai koncepció létéről faggatják), akkor az a stratégiájuk, hogy legyen jelen a hatalom megszemélyesítője, amikor az európai elvek alapján működő szabályzatot akarnak kicsikarni az igazgatótól.

Az Igazlító Nap alapelve, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy a nyilvánossághoz fordulva panaszt, javaslatot tegyen, vagy orvoslást kérjen sérelmére.

A sajtónyilvánosság kérdésénél találtam egy apró, ám sajtóságnak tűnő epizódot. Valamelyik diákújságíró lehangoló cikket írt a szalagavatókról általában, mert hogy mennyi pénz ruhákat varratni („szegény szülők”), mennyi idő táncot betanulni („szegény gyerekek”), aztán van egy nagy kötelező ünnepség és kész. Az egyik órán az osztályt tanító, de akkor épp helyettesítő tanár fennhangon ecsetelte, hogy a cikk micsoda rossz fényt vet az iskolára, hisz ezek szerint itt kifosztják a szülőket és kényszerítik a gyerekeket, pedig ez nem így van. A „fejmosás” után a srác nem írt több kritikus cikket a diákéletről. Előfordult, hogy a diákvezetőknek elégük lett abból, hogy a demokrácia alapköveit védelmezzék ezekkel a nevelőkkel szemben és pozícióikról lemondva beszüntették tevékenységüket.

A stratégia következő lépéseként az országos nyilvánossághoz és az iskola belső nyilvánosságához fordultak volna. Ennek kiváltó oka egy Diák Tanács ülésen elhangzott nevelőtanári következtetés volt, mely szerint az új szilenciumi rend körüli bonyodalmaknak nincs létjogosultsága, hisz olyan tanuló érte el, hogy a kollégiumigazgató beleegyezzen a régi rend módosításába, aki nem tartozik a kimondottan jó tanulók közé. A másik nevelőtanár pedig úgy értékelte az egyébként átlátható szabályrendszert, hogy „szétszedik a barmok karárait”. A szilenciumi rendszer kidolgozása abszolút parlamentáris formák között zajlott (ezért is tartott olyan hosszú ideig). Egy nyilvános ötlet és megállapodás kapcsán a DT pályázatot írt ki. A beérkező javaslatok vizsgálata után nyílt előkészítő bizottságot állítottak fel, három erre a célra összehívott fórum is véleményt alkotott a javaslatokról, és három közgyűlésen szó volt a rendszer elfogadásról. Az ominózus DT ülés után rendezett fórumra a tanár – aki az említett sajtóságnak következtetést vezetett – nem engedte le a tanuló csoportjának képviselőit. A kidolgozó bizottság vezetőjének nevelőtanára sem volt hajlandó csoportfoglalkozást összehívni a közgyűlés előtt a javaslatok ismertetésére. Abizottságvezető nyomásának engedve összehívott ugyan egy csoportfoglalkozást, de azon a tudomány fejlődéséről óhajtott vitát folytatni. Sikerült kikényszeríteni, hogy másnap így újra csoportfoglalkozás legyen, ahol a nevelőtanár az oktatási törvény, majd – amikor a bizottsági vezető fejből idézte a most fontos részeket – a működési szabályzat szó szerinti felolvasásába kezdett. Itt szintén közbevágott idézeteivel a fent nevezett diák. Az ez után kirobbanó veszekedést még a diákvezető barátai is túlmerésznek és elrugaskodottnak találták, ahhoz képest, hogy „érettségizni is akarunk”.

Tiszta szabályok

Az 1. iskolában a diákönkormányzat tagjai a törvények ismeretére és alkalmazására hangsúlyt fektetnek. Nincsenek durva jogsérelmek, ellenben állandó viták folynak a jogok és kötelességek értelmezéséről, érvényesítéséről. Az igazgató minden Igazlító Napon arról panaszkodik, hogy túl sok szó esik a diákok jogairól, miközben a kötelességeikről (tanulás, tanárok emberi méltóságának tisztelete) igen kevés. Sajátos tendencia, hogy az iskolában igen intenzíven működni kezdtek a jogérvényesítés egyéb csatornáit. Több mint kétszeresére nőtt a fegyelmi tárgyalások száma, és például a negyedik Igazlító Nap évében 40 % körüli bukási arányt produkált az iskola, az előző évek átlag 10 %-os „teljesítményéhez” képest.

A 2. iskolában nemcsak a belső szabályokat és leírt eljárásokat helyezték használaton kívülre, hanem a fennálló törvényes rendet sem lehetett számonkérni az iskola falain belül. A státuszából felfüggesztett kollégiumi igazgatónő perben állt az igazgatóval. A diákönkormányzat vezetőjének fegyelmi tárgyalásán is elhangzott, hogy az igazgatót nem érdeklik a törvények. Figyeljük meg a fegyelmi tárgyalás mozzanatait: (részlet a segítők által írt esettanulmányból) „A panaszt tevő diákvezető, akit a diákok tisztelnek és kiállnak mellette a DT üléseken és a tüntetésen is, néhány barátjával sörözött a bisztróban. Az igazgató meglátta őket és azonnali hatállyal felfüggesztette a kollégiumi tagságát. Később kértük, hogy tegye ezt fegyelmi tárgyaláson, de nem egyezett bele. Ekkor megfenyegettük, hogy bepereljük, hisz jogsértést követ el amennyiben jogerős határozat nélkül csapja ki a diákot. A fegyelmi tárgyaláson a segítők jelezték, hogy „szesziesitalt nem lehet fogyasztani: iskola által szerzett rendezvényen, iskolában, gyakorlati oktatáson. (15/1986 MM rendelet 12. paragrafus 1. bek.)” Mivel a tényállás nem sérti ezt a szabályt, így nincs jogalapja a fegyelmi büntetésnek. Az igazgató, aki elnökölt a fegyelmi tárgyaláson – mert az elnököt részrehajlónak minősítette, mivel osztályfőnöke az elkövetőnek – azzal érvelt, hogy a működési szabályzatot viszont sérti. Mi közöltük vele, hogy mivel a diákönkormányzatnak egyetértési joga van a működési szabályzat elfogadásakor, ezt a működési szabályzatot pedig nem fogadta el a diákönkormányzat, sőt tudható, hogy megvonta az egyetértését, hisz napi konfliktusok tárgya, hogy sem a pedagógusok sem pedig a diákok nem fogadják el a működési szabályzatot. Az igazgató hatszor szólította fel ítélethozatalra a Fegyelmi Bizottságot, míg a segítők egyre hevesebben mutatták az igazgatónak és a bizottságnak, hogy mely esetekben nem lehet szesziesitalt fogyasztani. Arra a kérdésre, hogy indítanak-e fegyelmi tárgyalást az ellen, aki törvényt sértést követett el, a fegyelmi tárgyalás elnöke és egyszemélyben az elkövető nemmel felelt.- 15/1986 MM rendelet 62. paragrafus 1. bek -Végrehajtani csak jogerős határozatot lehet. Erre az igazgató kijelentette, hogy ez Őt nem érdekli. A diákok különben is sok más csínyben bűnös. Ezek közül egyet sem tudtak mondani, amelyben tudható, hogy egyáltalán ki követte el ezeket (pl. vécében levett csempe, megtalált cigarettavégek stb...).”

Néhány nevelő azzal érvelt, hogy kell lennie valahol olyan törvénynek is, ami tiltja a fiatakorúak italozását. Kiütközik itt az a diktatúrák túlszabályozott jogfelfogásából eredő bizonytalanság, mely szerint „én mint alattvaló azt tehetem meg, amit fölülről elfogadnak, megengednek” – ők bizonyára jobban ismerik a normákat. Új, szokatlan és talán generációs mentalitás, hogy amit nem tiltanak a szabályok, azt szabad. Az előbbiben az ember szorong és nem mer önálló vállalkozásokat beindítani, míg az utóbbiban megismeri és faltól falig bejátszhatja a rendelkezésére álló játékkeret. A fegyelmi tárgyalás végén az igazgató „megadva magát” kérte a segítőt, hogy diktáljanak be egy határozatszövegjavaslatot, amelyet persze nem fogadtatott el a bizottsággal, és a jegyzőkönyv elkészítése ellen is tiltakozott, de a vádlott újra beköltözhetett a kollégiumba.

A fellebbezés lehetősége azaz feljebbvitel

a) Jegyzőhöz benyújtott jogorvoslati kérelem

Az 1. iskolában megesett, hogy X tanárnő egy, az Igazlító Napon szerepelt képviselőnek bejelentette, hogy meg fogja buktatni. Mi több, ez be is következett és a pótvizsgán sem engedte át. A tanuló úgy érezte, hogy nem történelemtudása alapján ítéltetett meg, és kérte, hogy független bizottság vizsgáltsassa le. Ez ügyben a jegyzőhöz is intézett

kérelmet, ám válaszul azt kapta, hogy problémájával kapcsolatosan semmilyen jogorvoslati lehetőség nincs. A tanuló ezzel befejezte tanulmányait, hisz szakmájában nem volt alsóbb évfolyamos osztály.

b) Az önkormányzat munkáltatói joga és felelőssége

A 2. iskola igazgatója haragban állt a község polgármesterével, és folyton azt hangoztatta, hogy az ellene irányuló intrikák gyökere politikai természetű, mivel mindketten indultak a választásokon amelyet nem Ő nyert. A botrányos események kirobbanásakor (tantestület problémalistát nyújtott be az igazgatóhoz azzal a céllal, hogy megtárgyalják és megoldják őket) a megfélemlített tantestület védelmet várt a polgármesteri hivataltól, az igazgató azonban minősíthetetlen hangvételű levélben közölte a polgármesterrel, hogy véleménye szerint semmi köze az iskola ügyeihez. Ám néhány héten belül megszületett az önkormányzati törvény és végképp tisztázódott, hogy az igazgató munkáltatója a polgármester. Azt már tudta, hogy az igazgató nem tekinti pártatlan kivizsgáló szervnek az önkormányzatot. Valaki megyei szintről kivizsgálókat küldött az iskolába és a polgármesternek személyesen sem sikerült tisztázni, hogy kinek a megbízásából járnak el. Tevékenységük abból állt, hogy mindenféle vizsgálódás nélkül keményen „letolták” a tantestületet, mert „petíciók írása helyett inkább tanítani kellene”. A polgármester felkért egy művelődésszociológust az iskola helyzetének vizsgálatára, aki a Halász-féle klímateszt és interjúk segítségével letett egy tanulmányt az iskola állapotáról. A külső jószolgálati segítők közérdekű bejelentésben szedték össze azokat a súlyos törvénysértéseket amelyekről dokumentumaik voltak. A segítők tárgyaltak is a polgármesterrel, aki – bizonytalanságának adva hangot – azt kérdezte tőlük, hogy : „Kívülről jogunk van-e beavatkozni ilyen kusza konfliktushelyzetbe?”. A segítők elmondták, hogy ez nekik is éppen akkora dilemma, mint a döntéshozó testületnek, de ez a kérdés úgy is megfogalmazódik, hogy „jogunk van-e tétlenül szemlélni és hagyni, hogy ha tudjuk, hogy valaki tudatosan jogtipró módon viselkedik gyerekekkel szemben?” A segítők szerették volna siettetni az elnyúlt ügy lefolyását, de a polgármestert a közérdekű bejelentésben didaktikusan megfogalmazott jogsérelmek sem serkentették tettekre. A szervezetszociológiai vizsgálat elkészülte után a képviselőtestület felmentette állásából az igazgatót.

c) elsőfokú és az az utáni bírói ítélet

Az igazgató fellebbezett, és néhány tárgyalás után visszahelyezték állásba. A vizsgálatban sem a bírónak , sem pedig a képviselőtestület által felkért ügyvédnek nem jutott eszébe a jogsérelmeket vizsgálni. A beidézett tanúk az ítélet indoklása szerint arról tettek tanúbizonyságot, hogy az igazgató jó ember, mindig is az volt. A szervezetszociológus ehhez a témához nem tudott hozzászólni. Az ítélet indoklásában a „közérdekű bejelentés” mi több: tényállítás és jogalap pontos megjelölésével a jogsérelmek listáját tartalmazza, „levél”-ként volt megemlítve. Az ítélet indoklásában a bírónő említi, hogy nem sikerült jogsértéseket felfedeznie, pontosabban két tanú vallomása szerint az „SZMSZ szakmai és egyéb szempontoknak megfelel. Más iskolában sem sikerült még a szervezeti és működési szabályzatot a rendszerváltást követően módosítani”. Számomra érthetelen, hogy munkaügyi bírósági tárgyaláson figyelmen kívül hagyjanak egy súlyos törvénysértéseket tartalmazó listát, amely eljárásilag ráadásul törvényben rögzített közérdekű bejelentés, és nem is foglalkoznak a jogsérelmek vizsgálatával, ehelyett kádi bíraskodás szinten megállapítják, hogy nem történtek olyan bizonyított mulasztások, amelyek alapján az igazgató alkalmatlansága bizonyítható volna. A segítők azzal hitegették a tantestületet, hogy XIV. Lajos-i elveket valló igazgatójuk nem fog visszatérni, és nem állhat bosszút rajtuk, hisz jogállamban élünk, a testület tagjai mégis félték. Nem bíztak a segítők okoskodásában és joggal rendült meg a bizalmuk a jogban is. Szerencsére az ítélet ellen fellebezett az önkormányzat, és másodfokon visszahelyezték elsőfokra a döntést. Az ítélet végül megerősítette a képviselőtestület döntését.

Összefoglaló

Azonosságok

1) A diákok fellépnek érdek- és jogérvényesítő szereplőként és ez nagy feszültséget kelt az iskolában.

2) Pedagógiai vita folyik két érdekcsoport között. Az értékalapú konfliktus tárgya: megengedhető-e, szükséges-e túrni sőt támogatni a diákok öntevékeny önérvényesítő törekvéseit.

3) Igen eseménydús, aktív időszakot vizsgálok, amelyben szerepelnek külső segítők által felkínált diákvezetői minták, és problémamegoldó civil technikák. Mindkét iskolában több alkalommal rendeznek Igazlító Napot.

Különbözőségeik

A SZABÁLYOKAT

tudva és betartva demokratikus
konstruktív kiegészítésekkel
élnek

nem ismerve és ismerve is
felrúgva
destruktív leépülés jellemző

A DIÁKOKAT PARTNERNEK TEKINTŐ PEDAGÓGUSOK, AKIK TÁMOGATJÁK A
PROBLÉMÁK NYILVÁNOS FELVETÉSÉT ÉS KÖZÖSSÉGI MEGOLDÁSÁT

nyíltan tevékenykedhetnek, segítik
a diákok szerveződését
érvelhetnek pedagógiájuk mellett

rejtetten támogatják
és védelmezik a diákokat,

AZ ISKOLAVEZETÉS

tűri és támogatja a diákönkormányzat
tevékenységét
/pl házi vezető képzők/

tűri és tiltja a
diákönkormányzat
tevékenységét

az érdekcsoportok vitájában
egyensúlyozó, kooperatív

diktatórikus, nem ad
információt
a vezetés szándékairól

A DIÁKÖNKORMÁNYZAT

technokrata menedzser és közösségi
„törődés” szervezeti kultúrával és
belső emlékezettel rendelkezik

ad-hoc akciók jellemzik,
karizmatikus
nincs struktúrája
underground jellegű
/pl: tüntetés/

HOGYAN ÉRVÉNYESÜLHETNEK A DEMOKRÁCIA
ALAPVETŐ MŰKÖDÉSI FELTÉTELEI AZ ISKOLÁBAN?

NYILVÁNOSSÁG

befelé nyíltan felvethetők a
problémák, csatornázott érdekfeltárás
kifelé jelentéktelen

belül erősen korlátozott
/agressziót vált ki/
kifelé jelentős
botrányok kitergetése
jellemző /9 sajtónyilatkozat/

TISZTA SZABÁLYOK

sok a belső jog-, jogértelmezési
vita /fegyelmi tárgyalások/
belső garanciákat építenek ki

a jogviták belül nem
tisztázhatók
/a szabályok tömegüknél fogva
sem átláthatók/
a szabályok elmosódottak

FELLEBBEZÉSI LEHETŐSÉG

ahol a belső védelem nem védett
a külső sem

a belső akció után a külső
fellebbezés
oldja meg az ügyet

SAJÁT ÉRDEKKÉPVISELET

markáns, ütőképes struktúrával
rendelkezik, amelyet elszánt
karizmák alakítanak

a formális és informális
vezetők
nem azonosak, konfrontálódás
esetén
összeomlik

Konklúzióik és hipotézis

Dilemmák

A kutatás során komoly problémát okozott nekem, hogy amint az emberek egymás közti jogszabályokban meghatározott viszonyát és a valós életben a jog- és érdekvényesülés mentén kialakult viszonyát vizsgálom, bizarr helyzetbe kerülök az objektivitással és az empiriával, hisz jómagam nem rendelkezem kutatóintézetnyi kapacitással. Bizony, ahhoz hogy egzakt képet kapjak az iskola mikrovilágáról, a gyermeki jogok érvényesülésének vagy nem érvényesülésének hogyanjairól-mikéntjeiről, nagyszabású, több intézmény életvilágát nagyító alatt tartó vizsgálat kellene, amely megteremtésére jelen pillanatban nincs mód. Maradt tehát a szociográfia, vagyis kiragadott szempontok szerint leírni a történéseket, és szerencsés esetünkben két iskolát össze is tudunk hasonlítani. E két eset összehasonlító elemzése során megfigyelhetünk jónéhány feltűnő azonosságot, és feltűnő különbséget.

Azonosságok

A legfeltűnőbb azonosság, hogy a tantestület mindkét helyen megosztott a kérdésben, hogy szabad-e támogatni a diákok érdekvédelmi tevékenységét, civil technikák bevezetését, jogvitákat, érdeksérelmek felvetését. Ez a vita minden esetben magasfeszültséget indukál, ha olyan civil technikát alkalmaznak, amelyben a probléma felvetője felfedetlen marad, a diákok jogaikra hivatkozva személytelen érdekvédelmi csatornákon nyilvánosan megfogalmazzák problémáikat. (Esetünkben, amikor kifüggesztik az Igazlító Nap problémalistáját.)

Hipotézisem felállításának első lépése, hogy próbáljuk megnevezni a vitában szembekeverülő érdekcsoportokat, vagyis azt a kétfajta pedagógiai beállítódást, amely ebben az esetben vitában egymásnak feszül.

Attitűdskálák és személyiségdiagramm

Hipotézisem alapja egy diagramm, amely függőleges koordinátái a jogi normák által, szabályozott, szervezetszerű racionalitásokat értéknek tartó elvek, míg a skála másik végpontja az erkölcsi normák, emberi, lelki, életszerű viselkedésbeni normákat értéknek tartó elvrendszer, beállítódás rendszer:

ERKÖLCSI NORMÁK
ÉLETHELYZET

JOGI NORMÁK
SZABÁLYOZOTTSÁG

A vízszintes koordináta egyik végpontja az autoriter, tehát diktatórikus, határozottan a hatalmon lévőkön van a fejlődés felelőssége, és Ő mondja meg, hogy mi a fejlődés formája és tartalma, a kiszolgáltatott helyzetben lévő pedig azt alávettékként végrehajtja, különben negatív visszacsatolásban részesül. A másik végpont facilitatív-segítő hozzáállás, amellyel kapcsolatban a segített irányítja a fejlődést, ő határozza meg a tartalmat és a

formát, a segítő inkább csak támogatja, megerősíti, katalizálja, vagy próbál rávilágítani bizonyos szempontokra.

FACILITATÍV

AUTORITER

Nézzük hát milyen jellegzetes figurákat találhatunk az így kapott koordináta-rendszer által alkotott térképen, abból a kiemelt szempontból, hogy miként viselkedik a pedagógus érdekérvényesítési konfliktus esetén.

		SZABÁLYOZOTTSÁG JOGI NORMÁK	
I. szektor		II. szektor	
FACILITATÍV			
		AUTORITER	
III. szektor		IV. szektor	
		ERKÖLCSI NORMÁK ÉLETHELYZET	

Az I. szektor (facilitatív-szabályozottság) „diákközpontú szervezetfejlesztők” jellegzetes pedagógiai hozzáállása, hogy segítik gyermeki érdekérvényesítési konfliktusok megoldódását; törekszenek rávezetni a gyermeket, hogy a szabályok alakítása, szem előtt tartása hasznos, védelmező, ezekkel a jogokkal és eljárásokkal élni markánsan hozzájárul a segített egyén személyes közéleti jártasságához, civil készségeinek fejlődéséhez. Az 1. iskola DMSP-ként megjelenített szereplője és köre, illetve a 2. iskola diákokkal együttműködő köre valószínűleg ebbe a szektorba tartozik. Aki hallott már *Pál Tamás* előadást, vagy végigélte, hogy milyen hatással bír egy Igazlító Nap, az tisztábban látja ezt a szempontot, mint aki egy – jószolgálati csoport által – meg nem érintett intézményben a hagyományok között élve egy csendes iskolában tanít.

E pedagógusok a IV. szektor (autoriter-erkölcsi normák) „prédikátorok” tagjaival kerülnek komoly konfliktusba, akik azzal vádolják őket, hogy „kiplettykálják a tantestület ügyeit, és tisztességtelen módon manipulálják az egyébként önálló érdekképviseletre képtelen gyerekeket a saját céljaik érdekében, és ez hallatlan.” Tekintsünk bele a 2. iskola igazgatójának egyik interjújába amely a *Pest Megyei Hírlap* XXXV évfolyamának 31. számában jelent meg *Fegyhazi helyett marad a laktanyai szigor* címmel:

„*Riporter*: Igazgató úr, úgy tűnik, egyre hangosabban és erőszakosabban dörömböl az iskola kapuin a demokrácia. Előbb a tanárok, most már a gyerekek is követelik. Nem kellene végre kinyitni az ajtót?

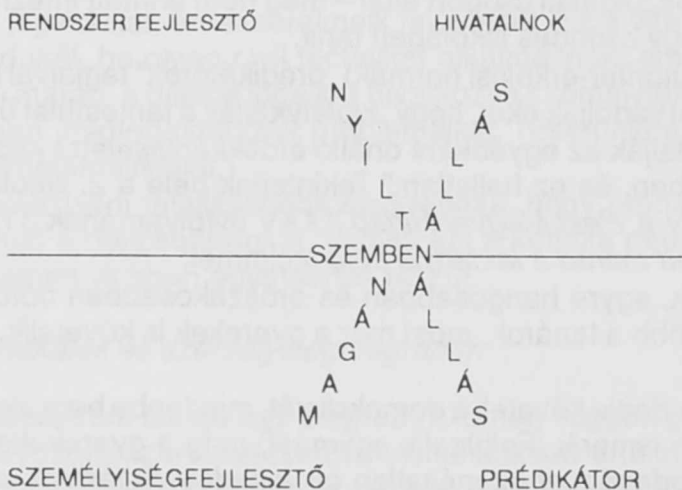
Igazgató: Igen ma ez a divat. Mindenki követeli a demokráciát, mindenbe bele akarnak szólni, de a játékszabályokat nem ismerik. Feltüzelik egymást, meg a gyerekeket. Írja csak meg: végtelenül etikátlan, pedagógushoz méltatlan cselekedetnek tartom ezt. Az ilyen tanároknak nyilvánosan kellene darabokra tépni a diplomáját...”

Ez a szektor, tehát határozott saját identitású és erkölcsiségét másokkal szemben is elvárásként támasztó szakmai csoport. Az 1. iskolában gyakorta emlegetett X tanárnő mintaesete ennek az irányzatnak. A tanár-diák konfliktusok esetén alapállás itt az aszimmetrikus hatalmi viszony, ami az – elnézést kérek az idézett szakkifejezésekért – „Én felnőtt diplomás ember vagyok, te pedig taknyos kölyök” – viszonyban értelmezhető. X tanárnő a történelemtanítást egy előre kidolgozott vázlat szó szerinti visszakérdezésével végzi körülbelül 10 éve (kapcsos zárójel jobbra nyíl csata helyszíne, vezérek, időpont), mondván, hogy a történelmi tények azok a történelmi tények. A DMSP-vel ellentétben sokáig mintapedagógusként legitimizálta a vezetés, mindaddig, amíg a diákok el nem kezdtek nyíltan értékelni.

A III. szektor tanárai (jogi normák-autoriter) „hivatalnok mentalitásúak”, akik a munkaköri leírás „mi az én kötelességem” című részéből olvassák ki, hogyan kell eltölteni a munkaidőt. Konfliktusok esetén vagy távolságtartók és semlegesek maradnak, vagy, amennyiben vaj van a fejükön, segítenek a dolgok elkenésében, jogilag megengedett kereteken belül szankcionálják az érdekképviselőt „forró fejű hőzöngőt”. Tehát az I. szektor tagjaival ritkábban kötnek koalíciót, amennyiben azok „felkavarják az állóvizet”. Kiváltképp igaz ez, ha a diákok egyre erősödő érdekcsoportként alakítják az iskolai játékszabályokat. A IV. szektor porosz prédikátoraival könnyebben lépnek koalícióra, ha erős ellenérdekeltségük van az aktív közbelépésre. Egyébként szívesen veszik ha nem a gyermekek minősítik a munkájukat, hisz velük szemben is távolságtartók, így nevelő-fejlesztő-szakmai profiljuk nem lévén határozott, a hatalmi viszonyok mentén elfogadottak (és fölülről legitímek: „a főnök ne panaszkodjon a munkámra”) a szervezetben, így tiltakoznak minden olyan felforgató mozgás ellen amely a kivívott elfogadottság szempontját fölveti és érvényesíteni kezdi.

A II. szektor tanárai (facilitatív-erkölcsi normák) olyan „személyiségfejlesztők, „kályhák”, akik szívesen foglalkoznak a gyermek egyéni gondjaival, egyéni fejlődésének intim történéseivel, úgy, hogy befogadják, meghallgatják, fejlesztik a diák lelki-erkölcsi útján való továbbhaladásához szükséges készségeit. (Thomas Gordon Tanári Eredményességi Tréning, John Heron „hatosfogat” stb.). Ezek a „széplelkek” ritkán kedvelik az erős prédikátorok mentalitását, hisz folyton az általuk okozott sebekről panaszkodnak nekik a gyerekek. Nem kenyerük azonban a harcos érdekképviselőre-nevelés sem, hisz a szerepekben, „jog” viszonyokban való gondolkodás túlságosan elidegenedett az EMBER valóságához képest. A gyermekek fejlődését támogatva segítők a „szürke kispolgároktól” vannak legtávolabb, akinek ez az egész nem szempont, vagy irigykednek arra, hogy a gyerekek ezekhez a személyekhez kötődnek. Ez a konfliktus nem, vagy csak ritkán jelenik meg nyíltan, csak *magán*, személyes szembenállásként. Tehát e két kör nem barátja egymásnak, és furcsállják, hogy az egyik kör miért és hogyan tart intim, bizalommal telt kapcsolatot a gyerekekkel, vagy a másik kör hogyan és miért tart távolságtartó, bizalmatlan kapcsolatot.

Konfliktusdiagramm az ellentétes személyiség típusok között

A diagramm skáláit tehát ki kell dolgoznunk olyan projektív tesztté, amely vizsgálja az egyes pedagógus attitűdjeit a *jogi szabályozottság kontra erkölcsi lét* és az *autoriter kontra facilitatív* dimenziókban. Ez a teszt lehetővé teszi, hogy egy testület bemérje önmagát, feltérképezze és értékelje saját hozzáállását a jogok érvényesülésére való nevelés szempontjához. Elképzelhetőnek tartom, hogy a makarenkói pedagógia szelleme tanárközpontú és tananyagközpontú oktatásként domináns az iskolákban, tehát túlnyomórészt autoriter pedagógiákkal találkozunk. A facilitatív szemlélet lassan lopja be magát az iskola világába, kevesen érintkeznek angolszász fejlesztő eljárásokkal, tréningmód-szerekkel, és kevesen a valódi *önkormányzatiságra, közéletiségre nevelés* eklektikus és induktív pedagógiájával, amelyet Pál Tamás jelenít meg markánsan intenzív pedagógus-

továbbképzésein, vagy az Egyesület a Diákönkormányzatokért szolgált diákönkormányzatok, diákközösségek számára vagy a Mikroműhely Egyesület pedagógus alkotó közösségeinek.

Hipotézisem tehát, hogy a gyermeki jogok és gyermeki érdekek érvényesüléséhez optimális esetben *demokratikus, gyermekcentrikus pedagógiai beállítódással rendelkező személyek, e szemléletnek kivívott legitimitása a szervezet hatalmi viszonyaiban* és az szükséges, hogy *a demokrácia működésének feltételei szabadon érvényesülhessenek.*

KATONA CSABA

Diákvélemények

1. kérdés: Mi a véleményed a kollégiumi diákönkormányzatról?

Szabadszálláson

Sajnos a DT (Diáktanács) idáig nem működött. A múlt évben le volt robbanva, csak papíron létezett, tevékenysége a nullával volt egyenlő, nem volt becsülete. De talán ebben az évben megtört a jég. A kezdeti nehézségek ellenére tapasztalatok hiányával kezd megindulni a DT munkája, bár még nem az igazi. Általában van valami téma, amelyet az elnök felvet. Ő elmondja, azután pedig közösen megbeszéljük, megvitatjuk. Elég jól tudunk beszélgetni. Most tanulunk bele az egészbe. Kezdünk belejönni a dologba. Még nem elég hatékony a munka, de ha valamit el akar érne a DT, képes rá. Vannak a DT-nek előnyei és hátrányai is. Ez az iskola jellegéből adódik, de ezek a hibák kijavíthatók, korrigálhatók. Az önkormányzat egyre jobban tükrözi, hogy küzdünk a társainkért. Módszereinken még sokat kell változtatni, javítani. A légkör elég laza. Sokat röhögünk, de ha komoly feladat van, azt megpróbáljuk a legjobb tudásunk szerint megcsinálni. A munkánk „gyerekcipőben jár”, de a mostani kis csapattal még nagy dolgokat is létrehozhatunk. Ha így haladunk tovább, akkor lesz becsülete a DT-nak. Egyre jobb versenyeket és rendezvényeket szervezünk, amibe a többiek aránylag nagy lelkesedéssel kapcsolódnak be. Summa summárum, ha akarunk, tudunk jó dolgokat csinálni.

Kecskeháza

A DÖK (Diákönkormányzat) sokat változott a régihez képest pozitív irányban. Most már talán kicsit közelebb kerül egy igazi DÖK fogalmához. Nagyon jó, hogy létezik, mert így minden a kollégium életével kapcsolatos kérdést, véleményt meg tudunk beszélni. Segíti a kollégiumi életet. Jó dolog az, ha van egy ilyen szervezet, amely egyedül dönti el, mit szeretne, s amely segít továbbítani a tanulók kéréseit a tanárokhoz. Amióta diákönkormányzat működik, sikerült sokmindent elérnünk, amit szeretnünk volna, ami ahhoz szükséges, hogy kollégiumunkban otthonosabban érezzük magunkat. Ezt a diákönkormányzatnak köszönhetjük.

Nagyon nehéz ebben a kollégiumban egy jól működő szervezetet létrehozni és főleg működtetni, mert rengeteg diák van, mindenkinek eltér az időbeosztása és ezen kívül elég kicsi az érdeklődés a lányokban. Mindenki el van foglalva a saját „kis” problémáival és legtöbbször igény sincs arra, hogy önkormányzat működjön. Az önkormányzat nem elég egységes, nincs összetartás. Mi önkormányzati tagok nem vagyunk túl ötletgazdagok, hogy valami olyan dolgot találjunk ki, amivel felhívhatnánk magunkra a figyelmet. Ettől függetlenül meg kell, hogy próbáljuk.

2. kérdés: Ha be kellene számolnod a diákönkormányzatban végzett munkádról, mit mondanál, mit tettél az elmúlt 3 hónapban?

Szabadszálláson

A DT-ben eddig fontos tennivalóm nem volt, mert nem működött szervezetszerűen. Most már eléggé tudom, hogy mi a feladatom, ezeket megfelelő komolysággal végzem